

MESLEĞİNİN 50.YILINDA PROF. DR. A. FÜGEN BERKAY'IN TÜRK SOSYOLOJİSİNDEKİ YERİ

Doç. Dr. Vehbi BAYHAN*

“Tarih sosyolojinin laboratuvarıdır” (İnönü Üniversitesi, 1984).

“Sosyolog, iyi tarih bilmek zorunda, iyi tarih bilmesi yetmez, mukayeseli tarih bilmek zorunda ve felsefe bilmesi lazım.” (8 Kasım 2014-Başkent Üniversitesi).

Prof. Dr. A. Fügen BERKAY

Özet

Mesleğinin 50. Yılı'nı kutlayan Prof. Dr. A. Fügen Berkay, İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun olduktan sonra 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde Asistanlığa başlamıştır. 1967 yılında “Sanat Ontolojisi Açısından Türk Halk Şiirinde Varlık Tabakaları” başlıklı Lisans Tezini, 1973 yılında “Yunus Emre'nin Türk Toplumundaki Yeri” başlıklı doktora tezini ve 1981 yılında “Köy-Şehir İlişkileri ve Bu İlişkilerin Ülkemizdeki Görünümü” başlıklı doçentlik tezini hazırlamıştır. 1976-1978 yıllarında İsviçre Hükümetinden aldığı bursla doktora sonrası çalışmalarını İsviçre'de yürütür.

Prof. Berkay, Latince, Fransızca ve İngilizce bilmesinin getirdiği birikimle hem Batı kültürünü çok iyi bilmekte, hem de Doğu kültürünü ve Anadolu'nun kökenini iyi tanımaktadır. Bu bağlamda, Doğu-Batı sentezini şahsiyetinde içselleştirmiştir. Her iki kültür ve medeniyet dünyasını hem içerden hem de dışardan bakış açısıyla analitik olarak irdelemektedir.

Hilmi Ziya Ülken ve Cahit Tanyol'dan etkilenen, ancak kendisine özgü sosyoloji anlayışı olan Fügen Berkay'ın sosyolojik duruşunu şu kavramlarla betimleyebiliriz: Sosyal tarih ve tarihselci bakış açısı, holistik bir dünya ve toplum tasavvuru, bütüncül uygarlık tarihi anlayışı, 18. yüzyıl Aydınlanma felsefesine yakınlığı dolayısıyla modernist, felsefe altyapısıyla Gulbenkian Komisyonu'nun “sosyal bilimleri açın” mottosunu, bu bakış açısı açıklanmadan önceden benimsemiş olan, Braudel, Annales Okulu, Fuat Köprülü ekolünden olan bir sosyolog.

Anahtar Kelimeler: *A. Fügen Berkay, İstanbul sosyoloji ekolü, sosyolog, felsefeci, tarihselci, holistik.*

* Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
İletişim: vehbi.bayhan@inonu.edu.tr

PROF. DR. A. FÜGEN BERKAY'S PLACE IN TURKISH SOCIOLOGY IN THE 50TH ANNIVERSARY OF HER PROFESSION

Abstract

Celebrating the 50th anniversary of her profession, Dr. Ayşe Fügen Berkay graduated from the Department of Philosophy at Istanbul University and started to work as a research assistant at the Department of Sociology at Istanbul University in 1967. In the same year, she completed her undergraduate thesis entitled "Layers of Existence in Turkish Folk Poetry in terms of the Ontology of Art." In 1973, she obtained her PhD with her dissertation entitled "Yunus Emre's Place in Turkish Society." Later on, for her associate professorship, she prepared a thesis entitled "The Village–City Relations and Appearances of Those Relations in our Country" in 1981. During 1976–1978, she conducted her postgraduate research in Switzerland through a scholarship from the Swiss Government. Owing to her knowledge of Latin, French, and English, Prof. Berkay has accumulated sound knowledge of the Western cultures in addition to Eastern cultures and Anatolian origins. In this context, she has internalized the East–West synthesis through her personal and professional endeavors. Through her work, she analytically examines cultures and civilizations from both internal and external perspectives. In addition to her sui generis sociological understanding, her sociological stance has been influenced by Hilmi Ziya Ülken and Cahit Tanyol. In a nutshell, we can express her stance through the following concepts: social history and historicist perspective, a holistic imagination of world and society, a holistic understanding of the history of civilization, and a somewhat modernist philosophy that refers to the 18th-century Enlightenment ideas. Thanks to her philosophical background, she has adopted the motto of the Gulbenkian Commission, "Open the Social Sciences" even before this viewpoint was mentioned. Finally, Prof. Fügen Berkay is a sociologist from the schools of Braudel, Annales, and Fuat Köprülü.

Keywords: *Prof. Dr. A. Fügen Berkay, School of Istanbul sociology, Sociologist, Philosopher, historicist, holistic*

Giriş

Prof. Dr. Ayşe Fügen Berkay, 2017 yılı itibariyle Türkiye’de sosyolojinin 103 yıllık tarihinde, mesleğinin 50. yılını kutlamaktadır. Fügen Berkay, Türkiye’de ilk sosyoloji kürsüsünün 1914 yılında Ziya Gökalp ile kurulduğu İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde 1967 yılında Asistanlığa başlamıştır. Yarım asırlık mesleki geçmişinde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden sonra İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nü kurmuş ve yıllarca başkanlığını yapmış, daha sonra

uzun yıllar görev yaptığı Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölüm Başkanlığı görevinden yaş haddiyle 2012 yılında emekliye ayrılmıştır. Prof. Berkay, 50 yıllık mesleki hayatında; gerek yetiştirdiği öğrencileri, asistanları ve idareciliği, gerekse çok nedenselli ve bütüncül sosyolojik bakış açısıyla Türk sosyolojisinde hak ettiği yeri almıştır.

Biyografisi ve Bibliyografyası Bağlamında Prof. Dr. A. Fügen Berkay'ın Türk Sosyolojisindeki Yeri

1945 yılında babasının askerî hekim olarak görevli bulunduğu Gelibolu'da doğan, ilk ve orta öğrenimini İzmir'de, lise öğrenimini İstanbul Fatih Kız Lisesi'nde tamamlayan Fügen Berkay, 1962-1963 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'ne kaydolmuş ve Umumi Sosyoloji sertifikası da alarak 1967 yılında lisans öğrenimini tamamlamıştır. Felsefe Bölümünde sistematik felsefe alanında Prof. Dr. İsmail Tunalı danışmanlığında “Sanat Ontolojisi Açısından Türk Halk Şiirinde Varlık Tabakaları” başlıklı lisans tezini hazırlamıştır. Felsefe Bölümünden mezun olduğu 1967 yılında Sosyoloji Bölümüne Genel Sosyoloji Asistanı olarak atanmıştır (Bayhan, 2010:114). Fügen Berkay'ın sosyolojiyi tercih nedeni felsefenin daha soyut, sosyolojinin daha somut olmasıdır.

Fügen Berkay, lisans tezinde Polonyalı düşünür ve filozof, Estet Roman Ingarden'den yola çıkarak Lisans şiirinde geliştirdiği metodla halk şiirini analiz etmeye, doktora tezinde Yunus Emre ile devam etmiştir. 1973 yılında sunduğu “Yunus Emre'nin Türk Toplumundaki Yeri” başlıklı doktora tezinde Türkiye Sosyolojisi analizi yer almaktadır. Fügen Berkay'ın 1981 yılında verdiği Doçentlik Tezi, “Köy-Şehir İlişkileri ve Bu İlişkilerin Ülkemizdeki Görünümü” başlığını taşımaktadır.

Doktora ve Doçentlik çalışmalarını İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü öğretim elemanı ve öğretim üyesi olarak tamamlayan Berkay, 1976-78 yıllarında İsviçre Hükümeti'nden aldığı bursla üniversitesinden izinli olarak Prof. Dr. M. Bassand ile birlikte çalışmıştır. Fügen Berkay'ın İsviçre'de hazırladığı çalışmanın başlığı şu şekildedir: “Sosyal Değişme Açısından Yurt Dışına İşgücü Göçü Olayı-İsviçre Örneği (Vaud Kantonu'nda bir Uygulama) 1977-78”. Çalışma bulgularına göre,

“Yurtdışı doğumlu ya da yurtdışı yetişme kaynaklı genç kuşak tehlikeli bir biçimde sosyo-kültürel boşluk içine düşmektedirler. Genç kuşağın içinde bulunduğu süreç değişme değil, ancak yozlaşma kavramı ile belirlenebilir. Bu çocuklar kendi durumlarını kendileri seçmiş değillerdir. İdraklerinde ne Batı ne de kendi toplum gelenekleri ve davranış biçimleri oluşabilmiştir. Dolayısıyla, bu çocuklar günün birinde ne kendi ülkelerine aidiyet hissedebilecekler, ne de ana-baba ve yakınlarının emekleriyle katkıda buldukları ekonomik dünyanın unsuru sayılacaklardır. Bunu kendi deneyimleri ile yaşamaya başladıkları da bir gerçektir. Bu anlamda, genç kuşak bir yandan yurtdışında ailesinin yanında kaldığında anomik durumda yaşarken, diğer yandan yurtiçindeki bir yakınının yanında bırakılırsa da ailesine yabancılaşmaktadır. Dolayısıyla, genç kuşak her iki halde de mutsuzdur.” (Berkay, 1988:86-87).

Fügen Berkay'ın saptamaları önemlidir ve göç sosyolojisinde araştırılan temel sorunsal alanlarından.

Fügen Berkay, yurtdışından İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine döndükten sonra, 1984 yılında kendi isteği ile ve Sosyoloji Bölümünü kurmak üzere İstanbul Üniversitesi'nden İnönü Üniversitesi'ne naklen atanmıştır. İstanbul'da yetişmiş ve görev yapan birinin arkasına bakmadan Anadolu'ya kendi isteği ile gitmesi takdire şayandır. Bu tercih, Fügen Berkay'ın iradesinin gücünü ve görev bilincinin yüksekliğini de gösterir. Çalıkuşu romanından mülhem İstanbul'da yaşamış Feride öğretmen gibi Anadolu'da bir şehre gidip görev yapması herkesin cesaret edeceği bir durum değildir.

İnönü Üniversitesi'nde 1984-1996 yılları arasında 12 yıl Sosyoloji Bölüm Başkanlığı, Dekan Yardımcılığı, Rektör Yardımcılığı ve Rektör Vekilliği, Fakülte Kurulu ve Yönetim Kurulu Üyelikleri, Üniversite Senatosu üyeliği, Kültür Merkezi Müdürlüğü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Lisans ve lisansüstü dersler veren Berkay'ın yetiştirdiği sosyologlar, Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde akademisyen, öğretmen ve yönetici olarak çalışmaktadırlar.

Malatya'da bulunduğu süre içerisinde Malatyaspor Yönetim Kurulu üyeliği ve As Başkanlığı da yapan Berkay, Türkiye'deki ilk kadın asbaşkandır.

Rektör Yardımcılığı ve Vekilliği sürecinde Berkay'ın Turgut Özal ve Erdal İnönü başta olmak üzere devlet ricali ile diyalogları olmuştur.

1996 yılında Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne atanan Berkay, Sosyoloji Bölüm Başkanlığı, Uygulamalı Sosyoloji Anabilim Dalı Başkanlığı görevlerini Nisan 2012 tarihinde emekli oluncaya kadar yürütmüştür. Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı da yapmıştır. Emekli olduktan sonra Bursa'ya yerleşen Prof. Berkay, Bursa Unesco Derneği Yönetim Kurulu Üyeliği görevini yürütmekte, sanat faaliyetleri ile yurt içi ve yurt dışı özel gözlem seyahatlerini, konferanslarını, bilimsel toplantı katılımlarını sürdürmektedir. Bu çerçevede son yıllarda yurt dışında Almanya, İngiltere, Japonya, Çin, Hindistan, Çek Cumhuriyeti, Mısır, Bulgaristan ve Yunanistan'da bilimsel toplantılara katılmıştır.

Fügen Berkay'ın İnönü Üniversitesi'ndeki yöneticilik görevleri ile hem Sosyoloji Bölümünün, hem de İnönü Üniversitesi'nin kurumsallaşmasında özverili emekleri yadsınamaz. İstanbul'da büyümüş "İstanbul Hanımefendisi" bir bilim insanının, Anadolu'da yeni kurumsallaşmaya başlayan bir üniversiteye giderek canla başla çalışması takdire şayandır. Bu özverili yaşamda, babasının askerî hekim olması ve belli bir süre taşrada görev yapmasının verdiği sosyal sorumluluk bilinci etkili olmuştur. Fügen Berkay'ın nezih İstanbul kültüründe, anne ve baba kökeninin Osmanlı bürokratik geleneğine dayanmasının da etkisi vardır. Gençlerin, asistanların tanımış olmakla mutlu oldukları, engin kültürü ve sohbetlerini sevdikleri anne Melahat Hanım hem bir "Osmanlı Hanımefendisi", hem de çok iyi yetişmiş bir "Cumhuriyet Kadını" idi. Cumhuriyetin ilk kuşak kadınlarından olan, keman çalan ve Kadıköy'de akranlarıyla voleybol oynayan, çok iyi Osmanlıca ve İtalyanca bilen anne Melahat hanım, vefat edinceye kadar eve gelen günlük dört gazeteyi okuyarak, dünya ve Türkiye'deki gelişmeleri takip ederdi (Bayhan, 2010:115). Fügen Berkay'ın babası Mehmet Naci Berkay da Askeri Tıbbiyeyi okurken aynı zamanda Güzel Sanatlar Akademisine devam etmiş ve Ressam Nazmi Ziya'nın öğrencisi olmuştur. Yaptığı resimlerle sergi açmış, hem hekim hem de ressamdır. Babasının Fügen Berkay'ın üzerinde etkisi fazladır. Prof. Berkay'ın da güzel resim yapmasında babasından gelen genetik ve kültürel kodun etkisi vardır. Sülalede tıp ve diş hekiminin fazlalığı ve kendisinin de hekim olmasından dolayı, baba Mehmet Naci Bey, kızı Berkay'ın da tıp doktoru olmasını istemiştir. Felsefe bölümünde okurken tıp fakültesi sınavlarına da girip kazanan Fügen Berkay, babasının isteğini yerine getirmek için Felsefe bölümünü bitirip tıp fakültesinde okuma sözü verir. Felsefe bölümünü bitirince Sosyoloji bölümünden asistanlık teklifi gelince babası Mehmet Naci Bey, artık tıp fakültesi okumasına gerek kalmadığını

ifade ediyor. Bu durum, Fügen Berkay'ın hassas kişiliğini ve babasına olan sevgi ve saygısının boyutunu göstermektedir.

Fügen Berkay, Latince, Fransızca, İngilizce ve Osmanlıca bilmesinin getirdiği birikimle hem Batı kültürünü çok iyi bilmekte, hem de Doğu kültürünü ve Anadolu'nun kökenini iyi tanımaktadır. Bu bağlamda, Doğu-Batı sentezini şahsiyetinde içselleştirmiştir. Her iki kültür ve medeniyet dünyasını hem içerden hem de dışardan bakış açısıyla analitik olarak irdelemektedir.

Fügen Berkay, güzel sanatlar, edebiyat ve tarihe çok ilgi duymaktadır. Yaptığı resimlerle iki karma sergiye katılmıştır. Yani, Prof. Berkay felsefeci, sosyolog ve bilim insanı olmasının yanında bir sanatçıdır da.

Fügen Berkay'ın sosyoloji anlayışı, ilk asistanlığa başladığı, doktora ve doçentliğini aldığı, öğretim elemanı ve üyesi olarak yıllarca görev yaptığı İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Sosyoloji geleneğinden soyutlanamaz. Dolayısıyla, Berkay, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Ekolündendir (Bozkurt ve Bayhan).

İstanbul sosyoloji geleneği, Türk sosyolojisinin kurucusu olan Ziya Gökalp ve onun Durkheim'dan etkilenen çizgisine dayanmaktadır. Durkheim'ın Fransa'da kurduğu ilk sosyoloji kürsüsüne müteakip 1914'de İstanbul Dar'ül Fünûn'da Ziya Gökalp tarafından kurulan sosyoloji kürsüsü dünyanın ikinci en eski sosyoloji kürsüsü olma özelliğini taşıması açısından önemlidir (Şan, 2008: 653).

İstanbul sosyoloji ekolünün bir mensubu olarak Osman Konuk, İstanbul sosyoloji bölümünü şu şekilde betimler:

“İstanbul sosyoloji sadece bir bölüm değil, bir müessesedir. Yani tarzdır. Yerli olduğu için muhalif ve muhalif olduğu için yerlidir. Yerlilik, kaplamını, Asya, Doğu, İslam; içlemine, Türk ve Türkiye olarak belirleyen bir özel kullanıma sahiptir. Yerlilik kodunda içerilmiş bir köke sahip. Siyasal, bilimsel muhalifliği de içeren, dönemsel ve kişisel istisnalar dışında, bölümün akademik geleneğinde hep sürdürülmüş, seçilmiş bir tavidir. İstanbul sosyoloji kurucudur. Kuruculuğu da somut olarak üç alanda görülebilir:

1. Türkiye’de sosyolojiyi kuran bölümdür.
2. Türkiye Cumhuriyeti’nin fiziksel temellerinde Ziya Gökalp’in sosyolojisi en önemli katkıya sahiptir.
3. İstanbul sosyoloji, Türkiye’de bilimsel yayıncılığın da kurucusudur. 1917 yılında ilk sayısı çıkan İçtimaiyat Mecmuası, Türkiye’nin ilk, dünyanın üçüncü sosyoloji dergisidir.

İstanbul sosyolojinin genetik karakterinde edebiyat, tarih ve sosyoloji iç içedir. Bu, kurucusu Ziya Gökalp’ten tevarüs eden bir özelliktir. Ziya Gökalp’in siyasetçi, şair ve sosyolog olarak entelektüel, siyasi ve edebi bilgileri, İstanbul sosyoloji geleneğinin de tanımlayıcı nitelikleri olmuştur. İstanbul sosyoloji siyasidir. Hiçbir zaman bilim-siyaset, olgu-değer, ahlak-bilgi ikiliklerini birbirinden ayırmamıştır. Tek tek şahsiyetler, farklı tutumlar sergilemiş-sergiliyor olsa da gelenek, kuruluş amacıyla alakalı olarak böyle oluşmuştur. Sosyoloji, hem Avrupa’da, hem Türkiye’de, toplumsal kurtuluş projeleri, krizlerden çıkış yolları, modernleşmenin ürettiği çatışmaların çözümlerinin bilimi ve aracı olarak doğmuştur. Sosyoloji, doğuşundaki yarı bilim yarı edebiyat niteliğini de sürdürmüştür” (Konuk, 2015).

İstanbul Sosyoloji Bölümünde Ziya Gökalp’ten sonra sırasıyla görev yapan hocalar şunlardır: Necmettin Sâdık, Mehmet İzzet, Ziyâettin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal. Daha sonra sırasıyla asistanlığa başlama yılları dikkate alınır; 1939 yılında Hasan Tanrıkut, 1945 yılında Cahit Tanyol, 1953 yılında Ayda Tanyeli (Yörükân), 1956 yılında Turhan Yörükân, 1963 yılında Muzaffer Sencer, 1964 yılında Oya Sencer, 1967 yılında Ayşe Fügen Berkay, 1969 yılında Ümit Meriç, 1972 yılında Baykan Sezer, 1977 yılında Korkut Tuna, 1978 yılında Mahmut Arslan’ın göreve başladıkları görülmektedir (Yalvaç, 1985).

Belli dönemlerde görev yapan ve daha sonra ayrılan sosyologlar ile hali hazırda aynı bölümde görevini sürdüren sosyologlar İstanbul Sosyoloji geleneğini sürdürmüşlerdir/sürdürmektedirler.

İstanbul ekolünün farklı dönemlerde farklı sosyologların sosyoloji anlayışlarına göre çoğul özellik gösterdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda, 1940-1950 tarihleri arasında Türk Sosyolojisini değerlendiren Kaçmazoğlu (1999), bu dönemdeki İstanbul ekolünü şu şekilde analiz etmektedir:

“İstanbul Ekolü Ziya Gökalp’in etkisi altındadır. Tarihi bir geçmişi, geleneği ve içeriği, boyutları vardır. Fransız sosyolojisini takip eder ve ondan beslenir. Aynı zamanda Le Play mektebinin ağırlığı ile Alman sosyolojisinin etkisi de zaman zaman sezilir. 1940 -1950 döneminde H. Z. Ülken, Z. F. Fındıkoğlu ve N. Ş. Kösemihal’in ayrı ayrı sosyoloji anlayışına sahip oldukları görülür. H. Z. Ülken eklektik eğilimler taşıırken, bu dönemde Marksizm’i hatırlatmadan geçemez. Fındıkoğlu’na gelince, o da eklektik, fakat Alman sosyolojisinden kaynaklanan “sosyal siyaset” anlayışını ülkemize yerleştirme çabasındadır. Kösemihal, Le Play’in devamcılarınca geliştirilen tecrübi sosyolojinin ülkemizdeki temsilcisi izlenimini verir” (Kaçmazoğlu, 1999: 57).

Kaçmazoğlu 1950-1960 döneminde Türkiye’deki sosyoloji çalışmalarını da şu şekilde değerlendirir:

“Ülkemizdeki sosyoloji gündemi genellikle dış konjonktürde meydana gelen değişmelere ve bu değişmelerin iç konjonktüre yansımalarıyla belirlenmiştir. Bu bağlamda, 1950-1960 dönemi Türkiye sosyolojisinde ele alınan konuları bir anlamda Anglo-Saksonların dünya egemenliğini ele geçirmeleri ve bunun ülkemize yansımaları belirlemiştir. Science Sociale Ekolü ve Prens Sabahattin’in görüşleri 1950’li yıllarda o kadar etkili olmuştur ki, A. Comte ve E. Durkheim’den etkilenen, ülkemizin iki önemli sosyologu, Ziya Gökalp ve Mehmet İzzet’ten izler taşıyan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Science Sociale Ekolünün etkisiyle, Türkiye’de fikir ve kültür hayatının geri kalmasının nedenlerini adem-î merkezîyet anlayışının gelişmemesine bağlamıştır. 1950-1960 dönemi Türkiye sosyolojisinde, sosyoloji ekol ve kavramları, düşünce ve sistemleri adeta bir geçiş dönemi yaşamıştır. Sosyologların genel görüşleri arasında da bir bütünlük yoktur. Farklı konularda birbirine ve genel çerçevelerine taban tabana zıt düşünceler ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda, kamucu yapıdan uzaklaşılma istenirken bireyci görüşlere de tam olarak sahip çıkılmamıştır” (Kaçmazoğlu, 1999:153-156).

Kaçmazoğlu, 1960’lar Türkiye’sinde ise, bir yanda tarihsel verileri, diğer yanda yapısal-fonksiyonalist ve davranışsal özellikleri önemseyen iki büyük sosyoloji ekolünün bulunduğunu belirtir. Tarihsel yaklaşıma sahip sosyologlar, Türkiye’nin tarihsel özelliklerini çeşitli açılardan ortaya koymaya, toplumsal yapımızı tarihsel boyutu ile açıklama ve çözümlemeye, yapısal-fonksiyonalistler ve davranışçılar ise, o an ortaya çıkan toplumsal yapı özelliklerini resmetmeye çalışmaktadırlar (Kaçmazoğlu, 1999: 302).

Bu analiz bağlamında, Fügen Berkay'ın çalışmalarının da önemli kısmının tarihsel sosyoloji, sosyal tarih ve Türkiye Sosyolojisi analizi olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede, Fügen Berkay'ın doktora tezi bir Türkiye Sosyolojisi çalışmasıdır. Berkay'ın tezi, gerek İstanbul Üniversitesi Sosyoloji, gerekse İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yıllarca verdiği "Türkiye Sosyolojisi" dersinin altyapısını oluşturmaktadır. Tezde, Yunus Emre'den yola çıkılarak tarihsel analizle Türk toplumunun sosyolojik çözümlemesi yapılmaktadır (Bkz., Bozkurt ve Bayhan).

Berkay'ın "Yunus Emre'nin Türk Toplumundaki Yeri" başlıklı doktora tezi üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, Anadolu'nun Türkleşmesi irdelenmiştir. İkinci bölümde, Yunus Emre'nin Türk toplumundaki yerini tayin eden tarihi ve sosyal dinamik başlığı altında; İslamiyet ve Şamanlık, Türklerde tasavvuf, Şaman mitolojisi ve Oğuz töresi, İslam ideolojisi, köylülük ve Yunus Emre'nin kişiliği incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Yunus Emre divanındaki sosyal kavramlar ve bu kavramların 13. yüzyıl Anadolu'sunun tarihi, sosyal yapısı ile ilgisinin tespiti analiz edilmektedir. Fügen Berkay, tarihin önemini tezin giriş bölümünde şu şekilde ifade eder: "Tarihle hesaplaşmadan, sosyal tarihimizi şematize etmeden, bugünü kavramanın, anlamanın imkânsızlığını, dahası yanlışlığını çalışmalarımız sırasında bir kere daha anladık" (Berkay, 1973).

Berkay'ın tezinde kullandığı "Türk-İslam Sentezi" terimi 20 yıl sonra Türkiye'de tartışılmaya başlanmıştır. Berkay, tezin kitap olarak basılması sürecinde 1991 yılında basım için yazdığı önsözde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir. "Tezde geçen, o yıllarda tartışma konusu olmayan ve tamamıyla sosyolojik teknik bir terim olarak kullanılan bazı terimler, kavram ve durumlar günümüzde hayli tartışılmaktadır. Bir örnek verirse bunların en önemlilerinden biri "Türk-İslâm Sentezi" terimidir. Biz bu sentezi, o gün gördüğümüz gibi bu gün de günlük her türlü tartışmanın, kaygının üzerinde ve dışında, bir devre ve Anadolu'nun Türkleşmesine dinamik veren bir tarihi sosyal "oluş" ve "gerçeklik" olarak görüyoruz." Bu bağlamda, Berkay, doçentlik çalışmasında sosyal-tarihsel bakış açısı ile Batı'dan farklı kendi özgün kültürümüzün olduğunu ifade etmektedir.

Tarihselci bakış açısını kazanmasında ve sosyoloji bakış açısında Berkay, Fuat Köprülü, Ömer Lütfü Barkan, Mustafa Akdağ ve Cengiz Orhonlu geleneği ile Braudel ve Annales Okulu'ndan etkilenmiştir (Bozkurt ve Bayhan).

Berkay, derslerde, “Tarih, sosyolojinin laboratuvarıdır” diyerek, tarihin sosyolojik araştırmalardaki önemini sürekli vurgulamaktadır. Doçentlik tezinde de, tarihi bakış açısının önemini vurguladıktan sonra, sosyologların diğer sosyal bilimcilerle araştırmalarını bütünleştirmeleri ve “Türkiye Sosyolojisi Araştırmaları Enstitüsü”nün kurulmasını önermektedir.

Berkay, tarihselci bakış açısı ve analizi yanında uygulamalı çalışmalar da yapmıştır/yapmaktadır. İsviçre’de hazırladığı çalışma yanında, özellikle Uludağ Üniversitesi’ndeki sosyolojik çalışmaları ve projeleri uygulamalı sosyoloji alanında yaptığı araştırmalardır. Ancak, Berkay, hiçbir zaman teorik çalışmadan vazgeçmemiştir. Berkay, teori olmadan pratik çalışmanın tek boyutlu olacağını ifade etmektedir. Sosyolojide en son gelinen nokta da, hem teorik ve tarihsel hem de pratik çalışmaların birlikte yapılmasının kabul edilmesidir (Bozkurt ve Bayhan). Fügen Berkay, 1976 yılına kadar teorik çalışmış, 1976’dan itibaren ve yurtdışından başlayarak uygulamalı çalışmalara yönelmiştir.

Fügen Berkay, İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Ekolünü Anadolu’ya taşımıştır. Onun 12 yıl yaşadığı Malatya’da, gerek Sosyoloji Bölümü’nün gerekse idari görevleriyle İnönü Üniversitesi’nin kurumsallaşmasındaki emeği takdire şayandır. Kaldı ki, İstanbul’da yetişen bir bilim insanının o günün Türkiye’si’nin şartlarında “arkasına bakmadan” Anadolu’ya giderek 12 yıl hizmet vermesi Onun idealistliğini, görev ciddiyetini ve aşkını yansıtmaktadır. Gerçekten de Fügen Berkay için mesleği ve yaptığı görevler hayatında birincil konumdadır. Öncelik kendinden çok görevinedir. Çalışma disiplini ve iş ahlâkını beraber çalıştığı kişilere de yansıtan Prof. Berkay, yöneticiliğin verdiği ağır sorumluluk bilinciyle çok titiz görev yapmıştır. Bu bağlamda, Malatya’dan sonra 1996 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’ne atanan Berkay, Bursa’da hem Sosyoloji Bölüm Başkanlığı’nı hem sosyal-kültürel faaliyetleri yürütürken, hem de Güzel Sanatlar Fakültesi Dekanlığı’nı büyük bir özveri ile yapmıştır. Bursa’da akademik çalışmalarını da yürüten Berkay’ın uygulamalı projeleri şunlardır: “1999 Marmara Depreminin Mudanya Halkı Üzerindeki Psiko-Sosyal Etkileri”, “Cumalıkızık Köyü Geliştirme Projesi”, “Alacahırka Kadın Araştırmaları ve Destekleme Projesi”, “Kentleşme Sürecine Üniversite Etkisi: Bursa Örneği”, “Bursa’da Suçun Sosyo-Demografik Dağılımı ve Sosyolojik Analizi”, “Suça Yönelmede Psikopatoloji Projeleri”, “İntihar Olayları, İntihar Olaylarının Psiko-Patolojik ve Sosyo-Patolojik Özelliklerinin Analizi”.

Biyografisinde ve bibliyografyasında da görüleceği üzere, Berkay salt yurtiçinde değil yurtdışında da seminerler, konferanslar ve kongrelere katılmıştır. Bu bağlamda, Almanya, Çin, Meksika, ABD, Hollanda, Fransa, Belçika, İsviçre, İtalya, Macaristan, Rusya, Bulgaristan Fügen Berkay'ın bilimsel etkinlik amacıyla gittiği ülkelerden bazılarıdır (Bayhan, 2010:118).

Fügen Berkay, felsefe lisans eğitimi aldığı için olaylara eleştirel ve bütüncül bakan bir sosyologdur. 1967 yılında sunduğu lisans tezinden üretilen ve 1970 yılında yayınlanan “Sanat Ontolojisi Bakımından Halk Şiirinin Varlık Yapısı” adlı makalesi kendine özgü metodolojik bir analiz ve bakış açısı getirmektedir. Öncelikle sanat ontolojisinin inceleme nesnesini nasıl ele aldığını belirtir. “Sanat ontolojisine göre bir sanat eseri, mademki bir yaratmadır, o halde yaratıldığı andan itibaren “var”dır. Tinsel varlığa katılmış bir “varlık”tır. Varlık bir takım tabakaları içerir, öyleyse “var” olan bir eser de birtakım varlık tabakalarından meydana gelmiş demektir. En temelde maddi bir yan vardır. Bu sestir, renktir, taştır, kelimedir v.s... Yaratma bunlarsız olamaz. Sonra eserin, bu yeni var olanın, maddi taşıyıcısı üzerinde yükselen bir de “anlamı” vardır. Bu anlam sferinin içermesi gereken tabakalar da eserin türüne göre tayin edilmiştir. Resmin, heykelin, şiirin, bir yapının, bir müzik parçasının taşınması gereken tabakaları farklı farklıdır. Sanat eseri, şart koşulan tabakaların tamamını taşıdığı ölçüde güzel olacaktır, ya aksi olursa? O zaman, (çirkin demeye dilim varmaz) güzel olmayacak ya da ontolojik deyişle “sığ” olacaktır” (Berkay, 1970).

Buradan hareketle Fügen Berkay, yine E. Roman Ingarden'a atıfla şiir analiz tekniğini açıklamaktadır:

“Sanat ontolojisinin bir şiirde bize teklif ettiği tabakalar şöyle sıralanmaktadır. Temelde “ses” tabakası ve ardından gelen, onun üzerine kurulan “anlam” sferi. Bu sfer de kendi içinde tabakalı. Önce, salt kelimelerin anlamı (semantik tabaka), sonra nesne tabakası (bir başka adıyla obje tabakası, bir takım olaylar örgüsünü real ya da irreal obje ve kişilikleri kapsar). Bu tabakadan sonra karakter (ruhi özellik) ve insanın ölüm karşısındaki (ya da kaçınılmaz kader karşısında diyelim) tavrını belirleyen alın yazısı tabakaları. Bu sonuncusu metafizik bir tema işlemeli her zaman” (Berkay 1970).

Fügen Berkay, bu sistematik analizden sonra edebiyat ontolojisi açısından Türk halk şiirinin analizini yapar:

“Türk halk şiiri yazılmayıp söylenmekte, ağızdan ağıza anonim olarak dolaşmakta ve kuşaktan kuşağa ses olarak aktarılmaktadır. Buna karşılık divan edebiyatı, anlaşılması, dilinde şiirler söylenmesi ayrı bir gelenek ve eğitim isteyen, kuralcı ve kalıpcı, ayrı bir dünya görüşünün ve zevkinin temsilcisidir. Her iki edebiyat aynı dönemde birbirine paralel ve ötekini tedirgin etmeden akıp gitmiştir. Yer yer karşılıklı etkilenmeler olmuştur. Batı ülkeleri edebiyatlarında folklor, o edebiyatların temeli ya da bir aşaması olduğu halde bizde durum böyle değildir. Bunu idareci kadroyla halk arasındaki gevşek ilgiye, hatta bir anlamda ilgisizliğe, kültür ve dünya görüşleri ayrılığına, sosyal ilişkilerin, eğilimlerin başkalığına vermek mümkün” (Berkay, 1970).

Berkay, halk şairlerini beş gruba ayırır: Din ve tasavvuf şairleri, köylü şairler, kasaba ve şehir şairleri, yeniçeri şairleri, göçebe şairler. Konularına göre de halk şiirlerini ikiye ayırır. Objektif konulu şiirler (sosyal konulu şiirler, mistik konulu şiirler ve destanlar), sübjektif konulu şiirler (ağıtlar, aşk şiirleri, tabiat şiirleri, gurbet şiirleri). Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Dadaloğlu, Aşık Efkâri, Aşık Garip, Kerem, Karacaoğlu vb. şairlerin şiirleri ontolojik açıdan analiz edilir. Berkay'ın, Türk halk şiiri üzerinden Türk toplumu ile ilgili şu tespitleri sosyolojik açıdan önemlidir:

“Anadolu insanı soyutlayarak değil, görerek düşündüğünden tavrı şiirlere de yansımıştır. Dolayısıyla, imajlar çok güçlü anlatılanı görür gibi oluyor insan. Anadolu'daki çeşitli sosyal bunalım, çaresizlik ya da anlaşmazlık içindeki şairlerin bir tavır alıştı vardır. Ölüm karşısındaki tavırları da değişik. Mistiklerin çoğu zaman mütevekkil olmalarına karşılık, mistik olmayan isyankâr. Hatta bazıları şüpheli ve inançsız. Çeşitli sosyal nedenler genel olarak Anadolu halkını ve onun hayatını tayin ederken, bu tayinin belirlediği bir sanat sistemini de halk şairleri gerçekleştiriyor. Bu gerçekleştirme şairin kafa yapısına, yetiştiği çevreye, aldığı etkilere göre değişiyor. Dolayısıyla eserlerin yetkinliği de farklılaşıyor” (Berkay, 1970).

Berkay, Türk halk şiirini ontolojik açıdan değerlendirirken bir yandan da Türkiye Sosyolojisi çözümlemesi yapmıştır.

Fügen Berkay, lisans tezinde sanat ile başladığı sosyolojik çalışmalarına daha sonra din ile devam etmiştir. Onun 1967 yılında 22 yaşındayken ilk asistan olduğu sene ilk akademik yazısı olarak İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi'nde yayınlanan makalesindeki analizleri günümüzde halen önemini

korumaktadır. “1960-1980 Döneminde Türkiye’de Sosyoloji” çalışmasında Kaçmazoğlu (2013), Fügen Berkay’ın Din Sosyolojisi alanında “Türk Toplumunu Açısından İslamiyet” başlıklı makalesini değerlendirmektedir:

“Dini sosyal bir olay olarak ele alan çalışmalardan biri de Fügen Berkay’a aittir. Berkay, İslam dininin olumlu özelliklerinden birini, akılcılığını öne çıkarmakta, Türk toplumunun bu olumlu özelliği farklı bir şekilde nasıl dönüştürdüğü üzerinde durmaktadır. Din sosyolojisi kapsamında yaptığı çalışması ile sosyolojik açıdan bütün dinlerin ortak yanlarını tespit etmeye, bu tespit içinde İslamiyet’in yer ve durumunu belirlemeye, İslamiyet’in bir din olarak özelliklerini anlamaya, Türk toplumu içindeki farklılaşmasını göstermeye çalıştığını belirten Berkay, bütün dinlerin ortak yanlarını şöyle sıralar: Her dinin bir inanç sistemi vardır. Her dinde ibadet vardır. Her dinin tapınağı bulunur. Her dinde rasyonel olmayan bir yan görülür. Her dinin mutlaka ümmeti bulunur. Bütün dinlerde olduğu gibi İslam dininin bir inanç sistemi, ibadetle ilgili seremonileri, ibadethanesi ve ümmeti vardır. Bir şeyi eksiktir ya da farklıdır diğer dinlerden. O da İslamiyet irrasyonel değil, rasyonel bir dindir. Kur’anda iki çeşit emir bulunmaktadır; tamamlanmış ve tamamlanmamış emirler. Birinciler inanca ve ibadete ait olanlar, ikinciler ise ahlak, adalet gibi dünya işlerini düzenlemeye yarayan, İslam ümmetine akılla girecekleri kapıları açık bırakan alanlar. Bu alanlar İslamiyet içerisinde aklın ön plana çıkmasını sağlar. İslamiyet’in akla ve dünyaya ait yanı onun içine girdiği her toplumda devlet dini olmasına yol açar. Bu özelliği ile İslamiyet devlet kurma yeteneğine sahip olan Türkleri kendine çekmiştir. Ancak bir süre sonra İslamiyet, Türk toplumuna gereğinden fazla akılcı gelmiş ve toplum akılcı olanı akıl dışına itmeye çaba göstermiştir. Akılcılıkla tatmin olmayan halk, ümitler dünyasını kendi yaratmış, tarikatlar aracılığı ile kendisine rasyonel olmayan bir dünya oluşturmuştur. Halk, katı olan inanç alanını kendiliğinden akıldışı ederken içine kapanmış, devlete kayıtsız kalarak kendi sisteminin etrafına kalın duvarlar örmüştür” (Kaçmazoğlu, 2013: 130).

Toplumun bu içe kapanışında aydınların konumunu “aydınların dramı” olarak nitelendiren Fügen Berkay, analizine şu şekilde devam eder.:

“Burada aydınların yaptığı, bir silindir yuvarlaklığında tasvir edebileceğimiz bu duvarın çevresinde çeşitli delikler açarak duvardan içeri bakmak ve açtıkları deliklerden gördükleri farklı manzaraları tasvir etmek olmuştur. Kimisi bu duvarı dinamitlemek, kimisi açtığı delikten içeri girmek, kimisi de bu deliklerden içerideki olup biteni dışarı sürüklemek yoluna gitmiştir. Fakat hiç kimse bu çepeçevre duvarın

üzerinden kuşbakışı bakmak yoluna gitmemiş; belli bir yüksekliğe çıkamayınca da dışında buldukları inanç duvarının da dışında bir İslâm medeniyetinin ve hukukunun duvarıyla zaten kendilerinin de çevrili olduklarını görememişlerdir” (Berkay, 1966-1967: 210).

Fügen Berkay'ın bu yorumu, sosyolojik metodoloji ve epistemoloji açısından çok önemli bir saptamadır. Aydınlar sosyolojisi ve sosyolojinin sosyolojisi açısından düşünümsel bir analizdir. Dolayısıyla, sosyolojinin bilim olma serüveninde tartışılan objektiflik sorunsalı ile ilgilidir. Bir suje olarak sosyoloğun araştırma nesnesi olan süjelere bakış açısındaki konumunu metaforik olarak tasvir etmiştir. Toplumunu incelemede, içerden bakarken sübjektif bakış açısı ile objektif değerlendirme yapamama riskini izah etmiş ve olaylara dışardan (kuşbakışı) bakabilmenin önemini vurgulamıştır. Fügen Berkay, sosyal bilimlerde objektif araştırma yapmak için fotoğraf makinesi örneğini kullanır. Nasıl bir fotoğraf makinesi ile fotoğraf çekilirken makinenin objektifi ne görüyorsa fotoğrafta sabitleniyorsa, sosyal bilimcinin de tüm gördüklerini tıpkı fotoğraf makinesinin objektifi gibi aynen yansıtması objektif araştırma yapmak için gereklidir. Zaten objektif, nesnel ve tarafsız olma ile fotoğraf makinesinin objektifinin anlamı ve işlevi örtüşmektedir.

Fügen Berkay, aydınların dramını ve analiz sorunlarını belirttiikten sonra toplumdaki sosyal çatışma zemininin oluşumunu şöyle ifade etmiştir: Yeni gelen dünya görüşü ve devlet sistemiyle eski dünya görüşü ve devlet sistemi de çatışma halinde, inanç sistemi politize olunca mahiyeti de değişiyor ve saflığını yitiriyor. Yani aslında birbirine karışmaması gereken üç unsur, bir takım çıkarıcıların da kışkırtmasıyla bir bulamaç halini alıyor. İnanç, bir sübjektif yaşantı olmaktan çok inanan ve inanmayan tüm halk için bir zırh niteliği kazanıyor. Bu zırhı giydikten sonra halk kendisine götürülmek istenen akıldan, katılıktan kaçayım derken kalkıp çoktan devresini kapamış ve zaten kendini bir yerde reaksiyoner hale getirmiş olan kurallara, İslam kültürü ve medeniyetinin zaman içinde donan bazı kalıplarına sarılmaya girişiyor. Bu sistemle, alternatif olan yeni politik sistem içinde sıkışınca ortaya çıkan gerilimin patlamaları da bir yerde önüne geçilmez hal alıyor. Halk bu durumda hem vaktiyle reaksiyoneri olduğu sistemden yana, hem de inancı zedelenmiş bir biçimde dayanaksız kalıyor. Ve aslında asırlardır kaçtığı şeye sarıldığına farkında olamıyor (Berkay, 1966-1967: 210-211). Fügen Berkay'ın 1967'de ilk akademik yazısındaki analizleri günümüzde de önemini ve güncelliğini korumaktadır. Laiklik tartışmaları, dinin tarikat

ve cemaatler tarafından çıkar amaçlı olarak kullanılması, toplumda “biz” ve “öteki” ayrılaşmasının artması ve sosyal çatışma riski hiç bitmeyen sosyal problemlerdir.

Fügen Berkay’ın, toplumdaki çatışma riskine karşı 2000 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi’nde düzenlenen III. Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde sunduğu “Bir Bütünleşme ve Uzlaşma Aracı Olarak Sosyal Empati ile Üç Tabanlı Sosyolojik Yaklaşım” bildirisi de önemli bir analiz taşır. Bütünleşme için Prof. Berkay’ın literatüre kattığı kavram “sosyal empati”dir. Kongreyi değerlendiren gazeteci Taha Akyol, şu şekilde yazmaktadır. “Prof. Dr. Fügen Berkay “sosyal empati” (kendini onun yerine koyma) kavramının önemini vurguluyor. Hiç kendimizi “onlar”ın yerine koyup düşünüyor muyuz?!” (Akyol, 8.11.2000). Günümüz Türkiye’sinde aşırı ayrılaşma ve bölünmeden kurtulmanın temel çözümü sosyal empatidir.

Fügen Berkay, Türkiye’de sosyolojinin 100. Yılı münasebetiyle Sosyoloji Konferansları dergisinin özel sayısında yayınlanan “Küreselleşme, Sosyoloji ve Türkiye” başlıklı makalesinde de çağımızı ve sorunlarını manifesto niteliğinde analiz etmektedir. Yeni çağın felsefesi ve sosyolojisini yapmaktadır.

“Bugün yeni teknoloji ve karmaşık yeni hayat tarzları ise hepsini zorluyor, değiştiriyor, temelden eleştiriyor, yeniden yaratıyor, yenilerini yaratıyor. Endüstri Devrimi, insanlığa hayatı kolaylaştıracağına inanılan yeni teknolojiler hediye ederken, başta kendi bünyesinde olmak üzere pek çok kriz ve problem de üretmiş, insanlığa bunları da sunmuştur. Sosyolojinin doğuşu da bu dertlerin devası aranırken olmuş, bir bilim olarak yaygınlığı ve kuşatıcılığı sonradan gelmiş, sonradan mümkün olabilmıştır. Bu bakımdan sosyolojide birinci adım, doğduğu ortamdaki problemleri anlamak ve çözebilmektir. Sosyolojide çok boyutlu bir geniş açılım ise ancak ikinci adımda sözü edilebilecek bir durumdur. Dünya çatışmaların çatışmasını 20. yüzyılın ilk elli yılı içinde iki büyük dünya savaşı ile yaşamış, sonrasında kafaları karmakarışık eden her türlü kavram ve pratiği üreten ve acılarıyla süren soğuk savaş dönemi ile mücadele etmiştir” (Berkay, 2015: 503).

Fügen Berkay’ın analizi sosyolojinin neliği ve kimliğine dairdir. Sosyoloji, endüstri devriminin yarattığı sosyal sorunlara çözüm üretmek amacıyla nasıl bir bunalım çağında doğdu ise, bilişim çağına dönüşüm ve oluşan toplumsal sorunları inceleyecek ve sosyal politikalar üretecek olan da yine

sosyolojidir. Bu bağlamda, sosyolojiye tekrar büyük görev düşmektedir. Çağ dönüşümünün ilk başlarında, artık toplum yok birey var. Dolayısıyla, sosyolojiye ihtiyaç yok yorumlarının, günümüzde yersiz ve anlamsız olduğu görülmüştür. Küreselleşme sürecinde sorunlar dünyanın her yerine transfer edilir olmuş ve sorunları bütüncül ve çok nedenselli inceleyecek sosyolojiye ihtiyaç daha da artmıştır. Fügen Berkay, küreselleşme ve çağın dönüşümüne dair manifestosuna şu şekilde devam etmektedir:

“Bugün de küreselleşme deneyiminin umutları, umutsuzlukları, abartıları, hallüsünasyonları, hatta yer yer paranoyaları ile baş etmeye çalışmakta, topyekün değil fakat parça parça savaşılmaktadır. Tarih kadar eski ama artık aşılması gereken çatışma gerçeğinin 18. yüzyıl sonrası deseni ana hatları ile bu şekilde özetlenebilir. Yerleşik tarımla şahlanan insanlığın şehir devrimi ile birlikte sözlü gelenekten yazılı döneme geçişi ne kadar belirleyici ve tarihliliği sağlayıcı ise, artık elektronik ve dijital gelenek dönemi diye adlandırabileceğimiz ve gittikçe egemenleşen içinde bulunduğumuz dönem, eğer belli bir bilinç, eğitilmişlik ve yetmişmişlikle seçici olunamıyorsa, kültürleri, değerleri çok farklı davranış kalıplarını dev bir mikserden geçirir gibi karmakarışık edici bir fonksiyon yüklenmiştir” (Berkay, 2015:503-504).

Fügen Berkay'ın küreselleşme döngüsündeki değişimi ifade etmek için kullandığı “halüsünasyonlar” ve “paranoyalar” kavramı yeni çağı okumak için önemli iki kavramdır. Gerçekten de küreselleşmenin etkilerine karşı toplumlar artık “paranoid-şizoid toplum” haline dönüşmektedir (Bayhan, 2003:86). Prof. Berkay, bu kaotik dönemde insan ve toplumun konumunu şu şekilde irdeler:

“Buradan nihayet bir insanlık sentezine gidilebilir mi? Ya da büsbütün tersine bir gidiş mi başlıyor? O güne kadar insanlık kendisini ne yapıp edip yok etmezse, 21. Yüzyılın sonlarında gelecekteki sosyologlar çok ilginç değerlendirmeler yapabilecekler. Buradan şimdilik görülebilenleri birkaç cümlede şöyle özetlemek mümkündür: İnsanlık Endüstri Devrimi öncesinin “terra incognita”larını kaybetti. Bilinmeyenin büyüğü bozuldu, yerküre iyice bilinir oldu; fakat evrene göre onun neredeyse yok denecek kadar küçük olduğunu da öğrendik. Yeni teknolojinin getirdiği dijitalleşme elektronik bir ekoloji yarattı, “ekümene”nin doğallığı kayboldu. İnsanlığın üzerine enformasyon yağmuru yağmakta, her yaşta insan bilgiye boğulmakta, fakat kimi zaman en iddialı güç odakları bile “Neyi nasıl yapmalı?” sorusu ile karşı karşıya bunalabilmektedir. En belirleyici

ekonomiler ve teknoloji üreten platformlar bile gün gelip uzak sayılan bir ülke veya yöredeki fırtınanın etkisiyle dingin sandığı düzeninin pek de öyle olmadığını görmektedir. Demek ki bu elektronik-ekolojik ortamda artık üzerinde herkesin emniyetle dolaşabileceği uzlaşmacı yeni yol haritaları çizilmeli, yeni yollar döşenmelidir. Yeni bir dünya kavrayışının çatışma yerine mümkünse empati temelli yeni bir etiği de olmalıdır. Yeni bir etik oluşmadan, düzgün yol haritaları çizilmeden yaşananlar, ekonomik sarsıntılarla patlayan teknoloji, sosyal dalgalanmalar, her türlü paylaşımındaki eşitsizlikler gösteriyor ki, ülkeler ve toplumlar için bu fırtınada alınabilecek iki tavır var; ya aktif ve belirleyici ya da pasif ve belirlenici olmak” (Berkay, 2015:504).

Fügen Berkay’ın çağı okumak bağlamında üzerinde durulması gereken kavramları şunlardır: “Bilinmeyenin büyüünün bozulması”, “elektronik bir ekoloji”, “empati temelli yeni bir etik”.

Prof. Berkay, yeni küresel aura (paradigmalar bütünü içinde) gençliğin donanımlı yetiştirilmesinin önemini vurgular. Teknik bilgi yanında bilgelik bilgisi ve sosyal bilimler eğitiminin gerekliliğinin altını çizer. Gerçekten de içinde yaşanan toplumu ve dünyayı anlamak için felsefe ve sosyoloji bilmek olmazsa olmaz bir koşuldur.

“Dünyayı küreselleştiren teknolojiyi yaratmamış, ama onu kendi ortamına aktarmış olan ülke ve toplumların tek seçeneği ise gençliğini tepeden tırnağa bu oluşuma en olumlu anlamda entegre olabilecek şekilde donatmak olmalıdır. Burada Sosyal Bilimlerin ve Sosyal Bilimler eğitiminin rolü son derece önemlidir. Bugünün gençliğinin geleceğin yoğun küresel düzeninde aktif rol oynamak ve dengeleri sağlamak için vazgeçilmez teknik bilgisinin yanında ve temelinde adeta bilgelik bilgisi ve kişiliğinin de bulunması gerekir. Bu bizim ülkemiz için de böyle, dünya gençliğinin tümü için de. Bu nedenle yeni dünya etiğini de temelden belirleyici olması gereken böyle bir gençlik profilinin planlanması ve oluşumunun tartışılması en hayati sorunlarımızın başında gelmektedir. Bu gençlik insanın sadece “homo economicus” olmadığını, bundan çok fazla bir “var olan” olduğunun da bilincinde olmalıdır” (Berkay, 2015:504-505).

Fügen Berkay, burada çağımızın tüketime endeksli ve her şeyin ekonomi ile halledilebileceğini zanneden zihniyetini de eleştirmektedir. Aslında, “tarihin sonu” tasarımı neo-liberalizmin tek ekonomi-politik olacağı iddiasının günümüzde geçersiz olduğu tecrübe edilmektedir. Küreselleşen

dünyada neo-liberalizmin bunalımları; savaş, kaos ve çatışmalarla yoğun biçimde yaşanmaktadır.

Mesleğinde 50.yılıni kutlayan Prof. Berkay'ın, sosyologları değerlendiren şu saptamaları tarihe düşecek bir kayıttır:

“Sosyolojiye öteden beri emek vermiş Türk düşünürleri, sosyologları, hocaları, her nesilden meslektaşları, çok uzun yıllardır, kutuplarda keşfe çıkan kâşiflerin buzkıran gemilerindeki yalnızlıkları ve güçlükleri benzeri güçlüklerle yol almışlardır. Bu yalnızlık öncelikle kurumsal anlamda, ikinci adımda da düşünce planında, her zaman çok verimli olmayan iç tartışmalara ve zaman kayıplarına da yol açmıştır. Türkiye'nin gerçekliklerine bakarken; sosyolojinin doğduğu sosyal coğrafyaların kendilerine özgü-özgün- şartlarından gelen fikir çatışmalarına ve fantastik gerginliklerine fazla kapıldık. Bu durum gereksiz yorgunluklar oluşturmuştur. Halihazırda yeni emekliye ayrılmış sosyologlar bu süreçleri çok iyi bilmektedirler. Belki bunlar da gerekliydi, fakat dozu düşük tutulmalıydı; Türkiye'de çoğu bölüm bu sebeple gerektiğince yetkinleşememiştir” (Berkay, 2015:509).

Düşünümsel sosyoloji ve sosyolojinin sosyolojisi açısından önemli irdelemeyi içeren bu yorumda şu kavramlar Türkiye'de sosyolojinin serencamını özetlemektedir: “Yalnızlık”, “iç tartışma ve zaman kaybı”, “fikir çatışmaları ve fantastik gerginlik”, “gereksiz yorgunluklar”, “yetkinleşememek”.

Gerçekten de 2017 yılı itibariyle Türkiye'de üniversitelerdeki sosyoloji bölümü sayısı 85'i geçmiştir. Ancak, sosyoloji mezunları halen bir meslek olarak kamuda yeterince yer alamamaktadırlar. Sosyoloji sadece entelektüel bir disiplin olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Bir meslek olarak rüştünü ispat edememiştir. Bu mevcut durumda, yıllarca Türkiye'nin geçirdiği toplumsal değişimde, sürekli birbirini ötekileştiren ve bir araya gelip meslek bilinci geliştiremeyen akademisyenlerin sorumluluğu bulunmaktadır. Fügen Berkay'ın yukarıda bahsettiği gereksiz fikir çatışmaları ve fantastik gerilimler sosyolojinin gelişmesindeki engellerdendir.

Prof. Berkay, dünyadaki çatışma ve savaşların dünyayı yaşanmaz bir yer haline getirdiğini, bu güç savaşlarında insanlığın ilkel özellikler gösterdiğini sohbetlerinde vurgular. Primat özellikler taşıyan insanın ağaçtaki maymundan farkının olmadığını, nasıl koruma içgüdüğü ile dişi maymun çocuğunu alıp bir

yere saklanıyor, erkek maymunlar da savaşıyorsa; aynı şekilde insanlarda da erkeklerin daha şiddet eğilimli olduğunu ifade eder. Belki erkeğin de elinde olmayan biyo-psişik ve biyo-sosyolojik yapılarından, testesteron baskın bir egemenlik gerçeğinden bitmeyen savaşları “testesteron savaşları” olarak nitelendirmektedir.

Fügen Berkay, okumayı çok seven, sürekli okuyan ve yeni çıkan kitapları takip eden bir entelektüeldir. Halen, Sosyoloji Konferansları dergisine kitap analizleri yazmaktadır. Prof. Berkay, Atatürk’ün okuduğu kitap sayısını da araştırmış ve 2003 yılında Bursa’da Atatürk ve Cumhuriyet Haftası dolayısıyla “Atatürk’ün Düşünce Dünyası ve Bilim Anlayışı” başlıklı konferansında açıklamış ve onun bu fikirleri ulusal basında yankı bulmuştur. Berkay, “Atatürk’ün, bugün için ortalama insan ömrüne göre kısa olan 57 yıllık hayatı boyunca cephede bile okumayı sürdürdüğüne ve toplam 3997 kitap okuduğuna dikkat çekmiştir. Berkay, araştırması yapılan bu 3997 kitap üzerinde Atatürk’ün bizzat kendi notları ve işaretlerinin bulunduğunu ve harita ile belgelerin bu sayıya dahil olmadığını belirterek, “Bu sayı, kendi alanında uzman bir aydının ortalama okuması gereken kitap sayısıdır” der. Atatürk’ün okuduğu kitapların Anıtkabir Derneği’nce 24 cilt halinde derlendiğini belirten Prof. Berkay, bu kitapların halen 1741’inin Çankaya’da, 2151’nin Anıtkabir’de, 102’sinin İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde, 3’ünün de Samsun il Halk Kütüphanesi’nde korunmakta olduğunu bildirdi” (Güçlü, 2004). Fügen Berkay’ın, Atatürk’ün okuduğu kitap sayısı hakkındaki araştırması Atatürk’ün entelektüel yönünün daha somut ortaya çıkması açısından önemlidir. Zaten, Cumhuriyetin kurucu önderinin farklı olması beklenemezdi.

Sonuç Yerine

Mesleğinde 50. Yılıni kutlayan Fügen Berkay’ı tanımlayan kavramlar ve kelimeler şunlardır: “Asil, vakur, hassas, prensipli, elit, nüktedan, hümanist, felsefeci, sosyolog, tarihçi, coğrafyacı, edebiyatçı, ressam, holistik ve eklektik bir entelektüel.” Özellikle sanat sosyolojisi, din sosyolojisi, kent sosyolojisi ve Türkiye sosyolojisi üzerinde yoğunlaşan bir akademisyen.

Fügen Berkay için Osman Konuk’un şu ifadeleri, aynı ekolden gelen ve aynı bilimsel geleneği devralan üçüncü kuşak olarak benim için de geçerlidir: “A. Fügen Berkay, her anlamda, ‘hoca-asistan, danışman-öğrenci, usta-

çırak'; hocamdır" (Konuk, 2015). Gerçekten de Prof. Berkay ile usta-çırak, danışman-öğrenci, hoca-asistan geleneğini yaşamış olmak ve akademisyenliği temelden öğrenmek bizim için bir şanstır.

Fügen Berkay, birikimini 50 yıllık mesleki hayatında yetiştirdiği öğrencilerine aktarmış ve onlara öncü (avantgarde) olmuştur. Biz öğrencileri, yetişmemizdeki emekleri, bizlere kazandırdığı "sosyolojik muhayyile" ve akademik disiplin için Prof. Berkay'a ne kadar teşekkür etsek azdır. İyi ki hocamız olmuş, bize çok boyutlu bakış açısını kazandırmış ve hayatımıza dokunmuş.

Türkiye Sosyolojisi dersini İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ve İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde yıllarca veren Prof. Dr. Fügen Berkay'ın Türk entelektüeli olarak derdi kendimizi bilmemizdir. Yunus Emre'yi analiz eden Fügen Berkay'ın Yunus Emre'nin şu dizelerini şiar edindiği görülmektedir. "İlim ilim bilmektir. / İlim kendin bilmektir. / Sen kendini bilmez isen. / Ya nice okumaktır."

KAYNAKÇA

Akyol, Taha (2000). “Sosyoloji Kongresi”, **Milliyet Gazetesi**, 08.11.2002, <http://www.milliyet.com.tr/2000/11/08/yazar/akyol.html>

Bayhan, Vehbi (2010). “İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Ekolünün 1984’den Beri Anadolu’daki Sesi: Prof. Dr. A. Fügen Berkay”, **Türk Sosyologları ve Eserleri-I, Temel Tartışmalar, Sosyoloji Yılı 20**, (Editör: Ertan Eğribel- Ufuk Özcan), Kitabevi Yayınları, İstanbul, ss.114-120.

Bayhan, Vehbi (2003). “Küreselleşme ve Paranoid- Şizoid Toplum”, **Küreselleşme ve Psikiyatri**, 9. Ulusal Sosyal Psikiyatri Kongresi, 11-14 Haziran 2002, İnönü Üniversitesi, Malatya, Editörler: Burhanettin Kaya, Süheyla Ünal, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Ankara, ss.86-102.

Berkay, Fügen (2009). **Tarih ve Toplum, Köy ve Kent (Yerleşme Sosyolojisine Başlangıç)**, Bursa, Ekin Yayınları.

Berkay, Fügen (2002). “Bir Bütünleşme ve Uzlaşma Aracı Olarak Sosyal Empati ile Üç Tabanlı Sosyolojik Yaklaşım”, **III. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Dünya’da ve Türkiye’de Farklılaşma, Çatışma ve Bütünleşme**, ISBN 975-951867-8 Ankara 2002 s.56-63.

Berkay, Fügen (1988). **Sosyal Değişme Açısından Yurt Dışına İş Gücü Göçü Olayı, İsviçre Örneği**, Malatya, İnönü Üniversitesi Yayınları.

Berkay, Fügen (1973). “Yunus Emre’nin Türk Toplumundaki Yeri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü).

Berkay, Fügen (1970). “Sanat Ontolojisi Bakımından Halk Şiirinin Varlık Yapısı”, **Yeni İnsan**, Sayı: 89, Sayı: 90, Sayı: 92, Sayı 93, İstanbul.

Berkay, Fügen (1966-1967). “Türk Toplumunu Açısından İslamiyet”, **Sosyoloji Dergisi**, No:19-20, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları 1966-67 s.201-212.

Bozkurt, Veysel ve Vehbi Bayhan: “Ayşe Fügen Berkay”, **Türkiye’de Sosyoloji**, Cilt 3, Hazırlayan: Çağatay Özdemir, (Baskıda).

Güçlü, Abbas (2004). “Atatürk 3397 kitap okudu. Ya siz?”, 25 Şubat 2004, **Milliyet Gazetesi**, <http://www.milliyet.com.tr/2004/02/25/yazar/guclu.html>

Kaçmazoğlu, Bayram (2013). “1960-1980 Döneminde Türkiye’de Sosyoloji”, **Türkiye’de Sosyoloji**, (Editör: M. Çağatay Özdemir), 2. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. Bayram (1999): **Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, Birey Yayıncılık.

Konuk, Osman (2015). “Laleli’den Dünyaya Doğru”: İstanbul Sosyoloji”, <http://www.tarihhaber.net/laleliden-dunyaya-dogru-istanbul-sosyoloji/> , 14.02.2015, (Erişim Tarihi: 18.11.2016)

Şan, Mustafa Kemal (2008). “Korkut Tuna”, **Türkiye’de Sosyoloji (İsimler-Eserler)**, (Derleyen: M. Çağatay Özdemir), Ankara, Phoenix Yayınevi.

Yalvaç, Mehmet (1985). “İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde Sosyoloji Eğitiminin Tarihçesi (1912-1982)”, **Akademi Mecmuası**, Yıl:14, Sayı: 1-2, Ocak 1985-Nisan 1985, İstanbul, 1985.